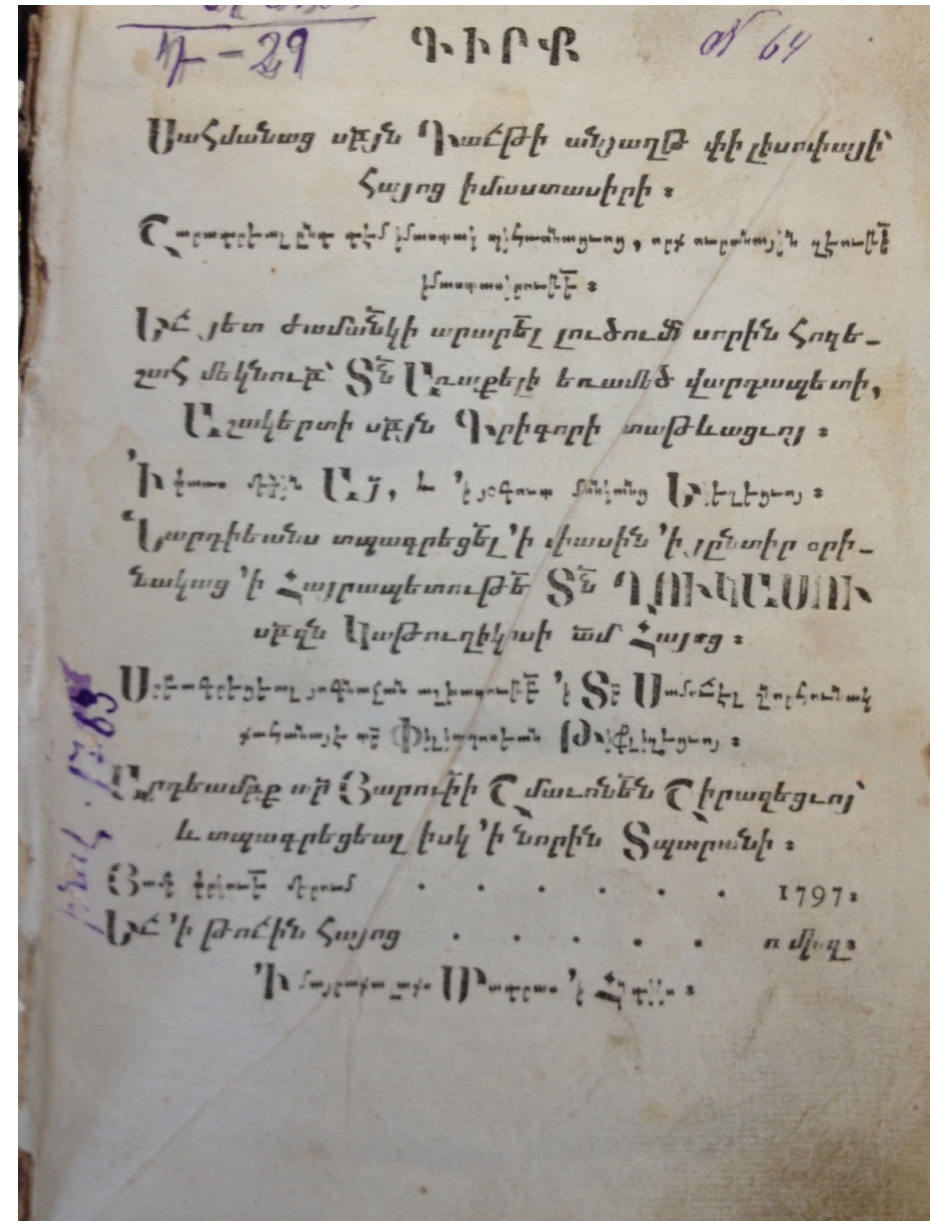

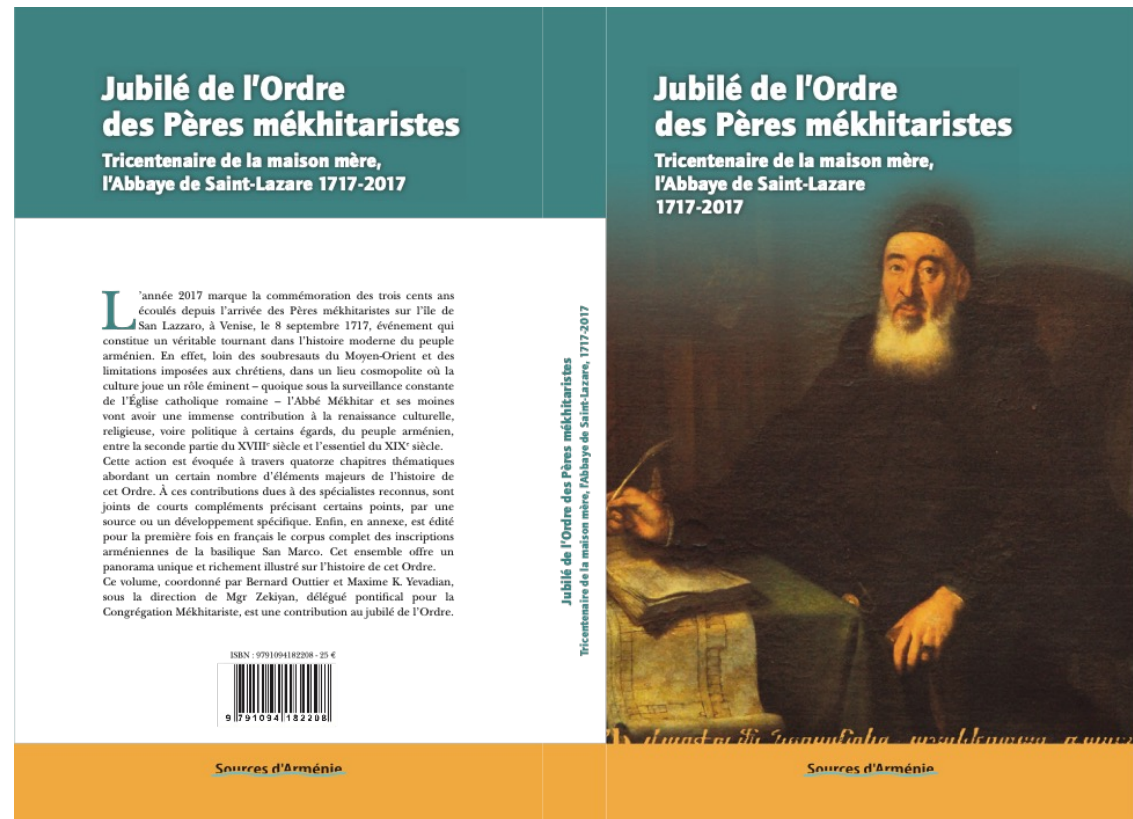
Cours 16 et 17 :
Littérature et modernité,
les exemples
de Venise,
Constantinople, Smyrne
et Madras,
par Saténig Batwagan-
Toufanian
avec Maxime Yevadian

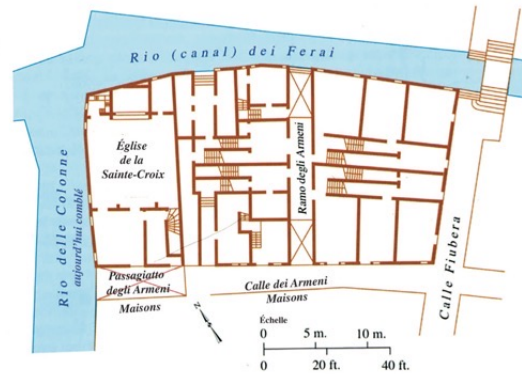
Partie I: Le tradition
mékhitariste
et la modernité
occidentale dans la
culture arménienne

Outtier - Zekiyan –Yevadian, 2017 =
 Maxime K. Yevadian avec Mgr
 Zekiyan Levon et Outtier Bernard
 (dir.), *Jubilé de l'Ordre des Pères
 Mékhitaristes, Tricentenaire de la
 Maison mère, l'Abbaye de Saint-Lazare
 (1717-2017)*, Lyon, Sources
 d'Arménie, 2017, 284 pages.

Le contexte vénitien

Plan du quartier arménien de Venise.

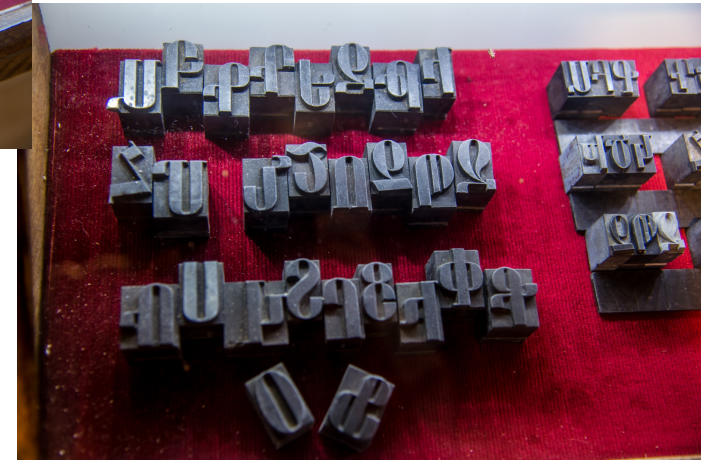
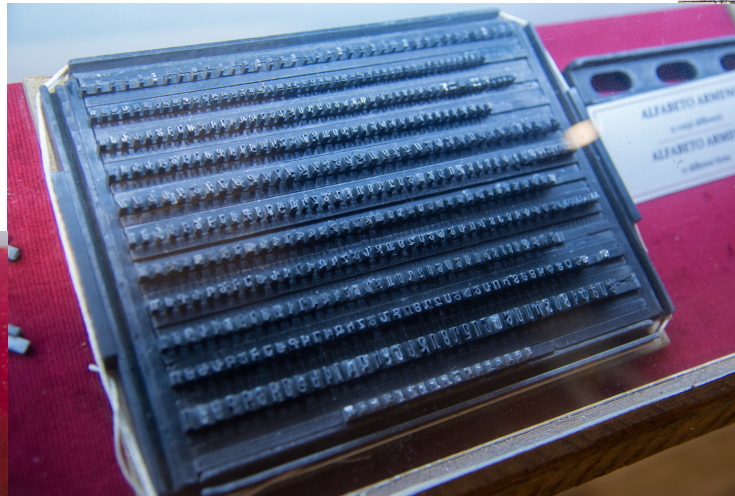
52. **MERCADANTE ARMENO.**

Nella Piazza di S. Marco godono gli Armeni una buona situazione, ne onde evitare alcune cose appartenenti a loro, e questo privilegio è sì inveterato, che non si può assicurarsi dell'origine. E Mercadanti però di quella Nazione esercitano negozio più importante di robba, che conducono qui per la Scala della Smirna. Portano in capo Serenità Federate di Martori, e vestono di garano e vasi di vari colori; ma più anticamente usavano il nero. E Finavvi erano lunghe di Damasco, irrobustite di tela la la. Intre, ed il verso di polli, e le calpe, guede, oanno con le stampe, o scapini di cuoio alla Turchica.

Al convento del S. Stefano Grazia, Mercadante Bergiano, che con onorevolezza rimase lungo tempo nella Veneziana. Nella polli, e ingegneriano di assicurarsi, che, quai la sombianza fu la vera del naturale, si fonda.

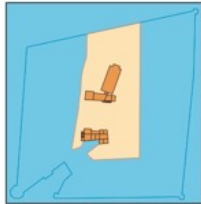

Héritage et Installation

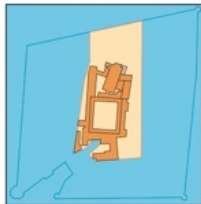

Île Saint-Lazare

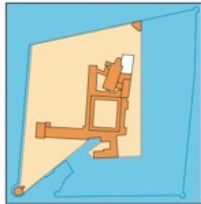
Lorsque Mékhitar et ses dix-sept moines posèrent pour la première fois le pied sur l'île de San Lazzaro en septembre 1717, l'île était abandonnée depuis des années, et avait été une ancienne léproserie.

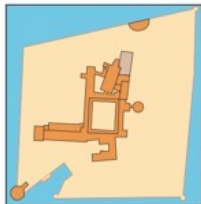
Cette île, de forme grossièrement rectangulaire, faisait quelque 7 000 m², contenant une église et quelques bâtiments.

Le premier soin de la communauté fut de restaurer l'église. Puis, du vivant de Mékhitar, le complexe monastique durant la période 1718-1740 fut créé et, après la mort de l'Abbé fondateur (1749), les premiers bâtiments pour l'imprimerie, en 1789.

Puis, en 1818, une première phase d'agrandissement fut réalisée et la surface de l'île fut pratiquement doublée dans la partie nord, ce qui permit la construction d'un nouveau bâtiment pour l'imprimerie et l'Académie scientifique, dans les années 1823-1825.

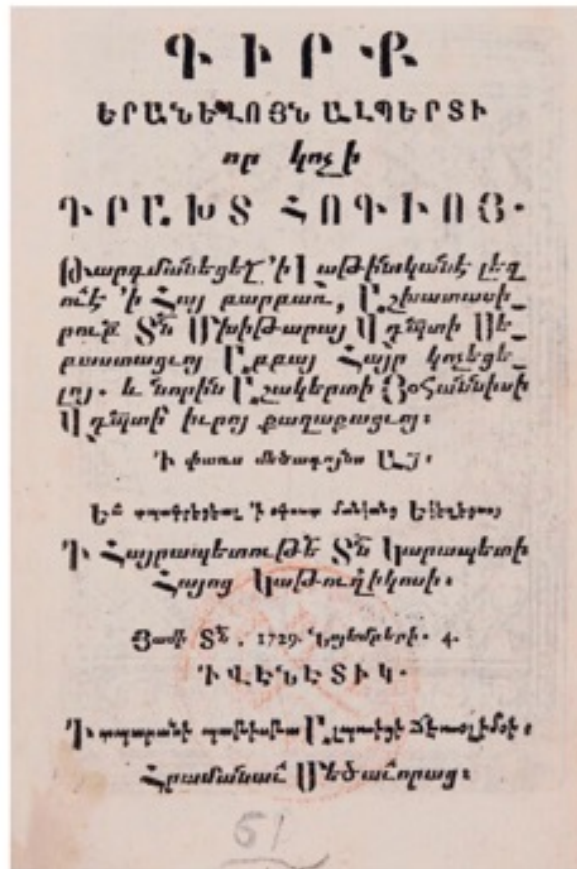

Enfin, entre 1947 et 1953, la partie sud fut également nettement agrandie, permettant la construction de vastes jardins ; enfin, en 1967, une nouvelle bibliothèque pour les manuscrits, la Bibliothèque Ispénian.

Vardapet Vahan Ohanian

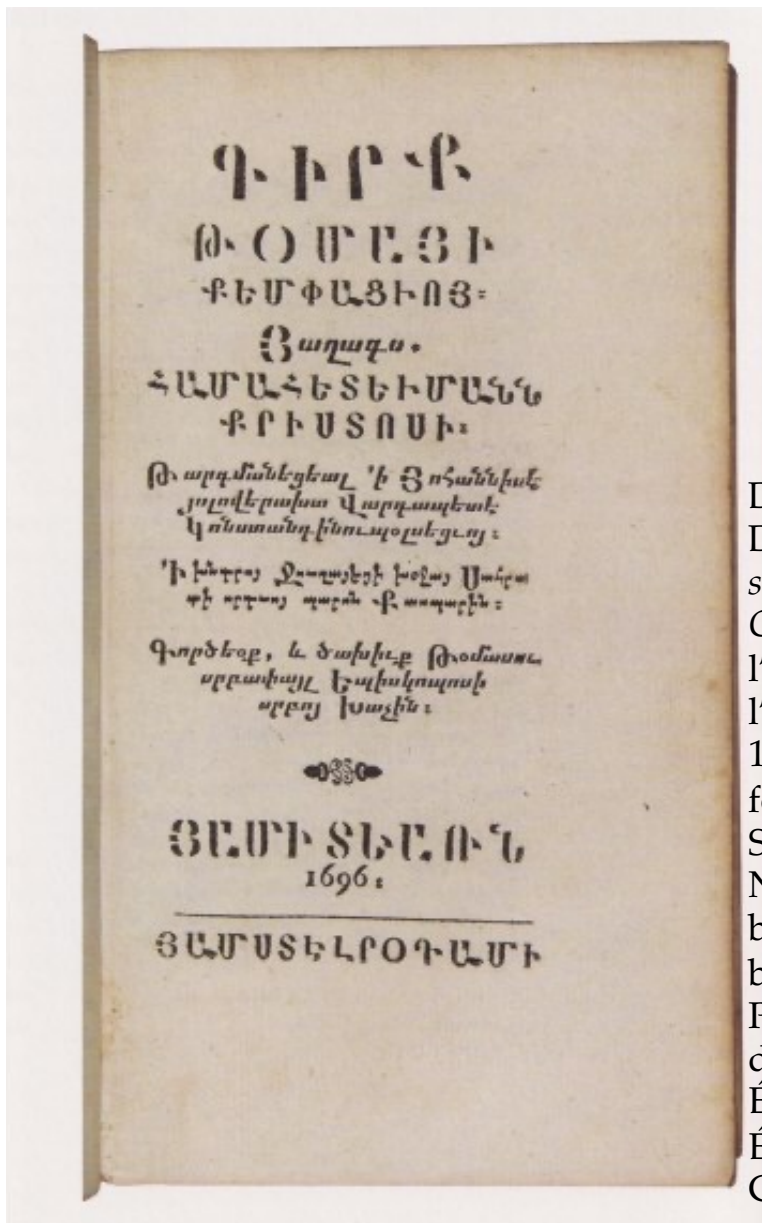

Mékhitar et l'affirmation du christianisme

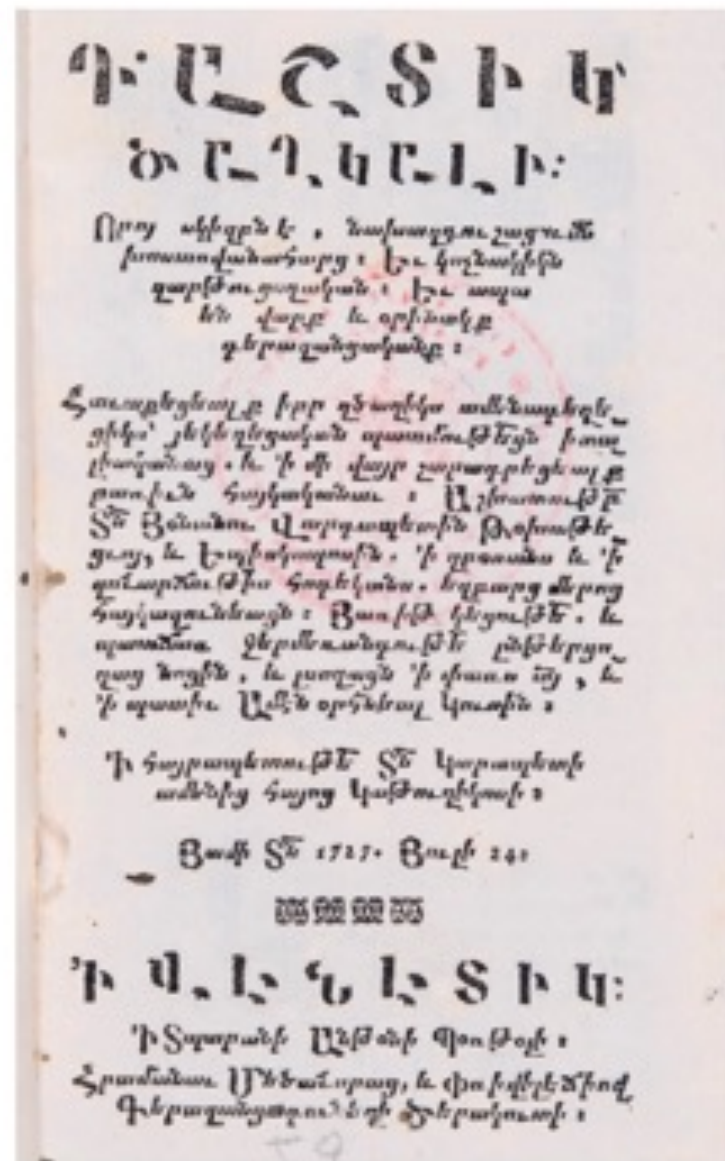
Paradis spirituel,
attribué à Albert le Grand,
Venise, 1729.

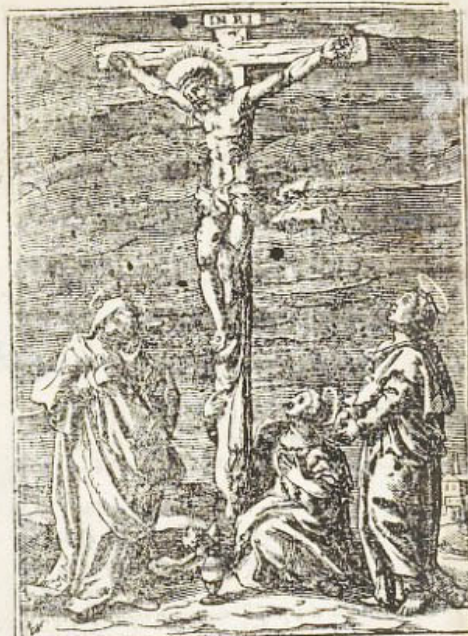

Enseignement chrétien ou
Catéchisme, Venise, 1727.

Delaveau - Sordet, 2012 = Martine Delaveau, Yann Sordet (dir.), *Un succès de librairie européen, l'Imitatio Christi 1470-1850*, 2012, catalogue de l'exposition : Édition et diffusion de l'Imitation de Jésus-Christ (1470-1800), Étude et catalogue collectif des fonds conservés à la bibliothèque Sainte-Genève, à la Bibliothèque Nationale de France, à la bibliothèque Mazarine et à la bibliothèque de la Sorbonne, 2011, Paris, Bibliothèque Mazarine et Ed. des Cendres, p. 153-157, cat 28. Édition Vanadetsi, Amsterdam, 1696 Édition de Mékhitar à Constantinople en 1700.

Յ՞ն անձառելի իւր խոնարհութեամբ
այսօր եկիր կամաւ իխաջ վասն ազգի
մարդկան:

Բ6

ԹՕՄԷՅԻ ԳԵՄԻՆՑԻՈՅ
Յաղագս Համահեղինմանն քրիստոսի
Գիրք Լուսջին:

Սանկազդեցութիւնք առկեանս հոգեկա
նս Օգոստկարք:

Յաղագս Համահեղինմանն քրիստոսի եւ առնայա
բեանս Սեբեդեան Լուսջին:

Գրուի Լուսջին:
ԲՆԻՏԵԻ ԻՆԶՈՒՆԵՐ
Չի իխաճարի, ասէ տէրն:
Լուսջինքին բանք քրիստոսի ո
րովք:

Բ7

Հաղագս
ԹՕՄԷՅԻ
ԳԵՄԻՆՑԻՈՅ

Գ Ի Ր Բ
ԹՕՄԷՅԻ ԳԵՄԻՆՑԻՈՅ
ՅԻՈՅ:

ԿԵՆՆՈՒՆՈՒՆԵԼԻՒ ԿՐՕՆԵՐ
ԻՈՐԻ ԴԵՐԳԻՆՑԻՈՅ
ՕԳՈՍՏԻՆՈՍԻ:

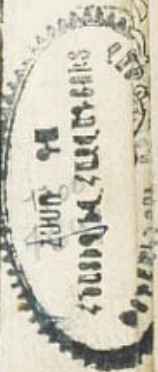
Յաղագս Համահեղինմանն
քրիստոսի:

Նարբեմանցեալ ի Յոհաննիս Վարդա
պետէ Կոստանդնուպօլսեցւոյ, ի հոգե
կան Օգոստինոսի մեր աղնեայց:

Իւր տպագրեցեալ, Ի Կոստանդնուպօ
լիս. Լրդեամբք և Զանկառ ամանց փախի
բողաց Գրգոյս պատրիկ. Լրդ որք հա
գիտիք ամա ընթեռնելով կամ զբօսելով
ի շէնքիք առ տէր զմառախարարսն սորին
Իւր որք յիշէք. յիշեալ լիջիք ի շէնք ամէն
Ի հայրապետութեանն Տեառն Նախա
պետի Կաթողիկոսի անկի: հարց:

Ի թիւումբերութեան հայոց ռէճիս
և թիւն հոկտեմբերի ամսոյն:

700

Բ8

Բ9

ԱՅ ԱՇՈՒՆՉ

Գ Ի Ր Ք

ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ ԿՏԵԿԵՐԵՆԸ
ԸՆԲԵՐԵԳՈՒԹԵՐԻ ՆԵՒՆԵՑՆԵՐՈՑ
ԵՒ ՃԸՄԵՐՏԵՍԻՐԵՑ ԹԵՐԳՄԵՆՉԵՑ

ԶՈՐ ԶԿՆԵՐ ԸՄԵՑ ԲԱԶՄԵՑ

Պատմ. ՏՏ. 1666. և ի Թուրքի Հայոց. 1733. Տրամադր. ՏՏ. Ստեփան Հայոց
Կաթողիկոսի զգեստագր. և անտեղ. 21 տարեացուց. նաև զճանապարհի
Հանուց զբոյ անաշտից երկուց տարեցից կարգէլ. նա Ուկրաինայ լրջադի
երևանեցուց. և անտեղ. տարագրութիւն ի լոյս անեալ:

Իսկ այժմ՝ նոյն լաւագոյն Թղթուլ, անաշտագոյն պատկեր
զերեցիկագոյն ծաղկազարդ, զգուշագոյն սրբագրութիւն, և բազմա
ծախիւք՝ վերստին տարագրութիւն ի լոյս անեցեալ:

Ընթաստարութիւն և ջանք ՏՏ Ստեփան Հայոց Վրէժապետ Սեբաս-
տացուց Մարտի 22-ը կողմեցեալ:

Ի փաստ անաշտագոյն Մարտի 22-ը կողմեցեալ:

Պատմ. ՏՏ. 1733. և ի Թուրքի Հայոց. 1733. Տրամադր. ՏՏ. Ստեփան Հայոց

Ի Հայրապետութիւն նա Մարտի 22-ը կողմեցեալ:

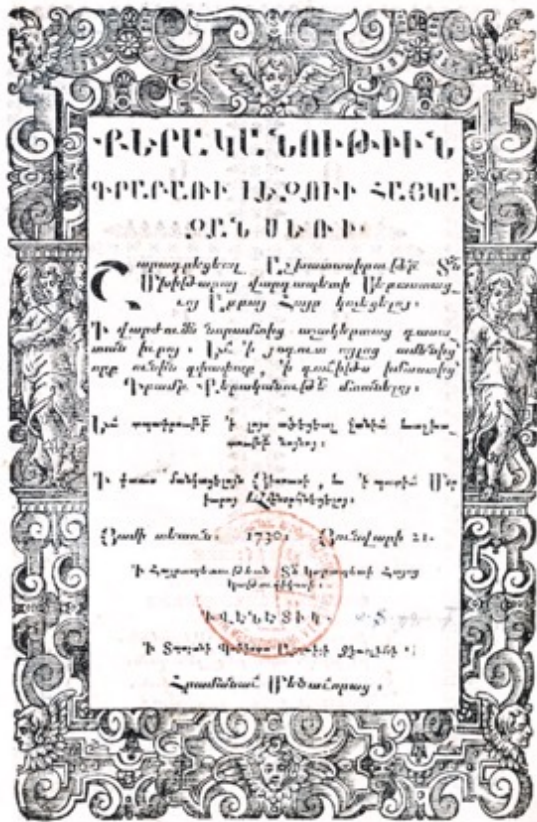
Ի ՎԵՆԵՏԻԱ ԳԵՂԱՐԻ

Ի Տպարանի Մանուկ Պաւլոսի

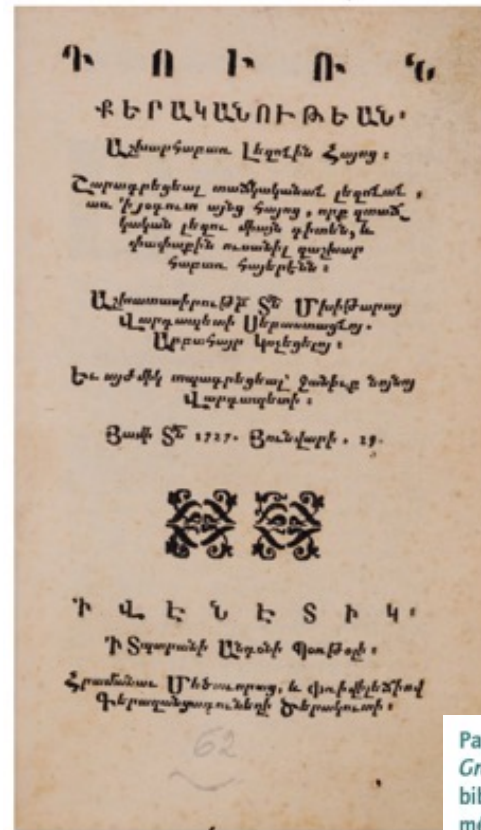
ՀԵՐԵՆԵՐԻ ՄԵԾԵՐՈՐԵՑ

Page de garde de la
première édition
de la Bible arménienne
publiée par les Pères
mékharistes à Venise,
en 1733, collection
Roy Arakelian.

Mékhitar et la sauvegarde de la langue arménienne

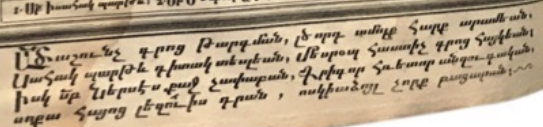
Page de garde de la *Grammaire de l'arménien ancien* composée par l'abbé Mékhitar et publiée à Venise en 1730, bibliothèque de l'Ordre mékhitariste. Cet ouvrage est un apport immense pour la redécouverte de la langue arménienne de l'âge d'or de la littérature arménienne et des meilleurs écrivains arméniens postérieurs.

Page de garde de la *Grammaire de 1727*, bibliothèque de l'Ordre mékhitariste.

Gravure en face du frontispice de l'édition originale de la *Grammaire de l'arménien ancien* de Mékhitar, publiée en 1730, bibliothèque de l'Ordre mékhitariste. Cette gravure représente le *vardapet* Mesrop Machtots donnant un cours d'arménien à ses disciples, toutefois le graveur avait en tête Mékhitar qui enseigne à ses propres disciples.

Frontispice du *Thesaurus de la langue arménienne* (Թաոսիւրս Հայկական լեզուի), publié à Venise en 1749 avec une introduction dictée par Mékharist à ses disciples sur son lit de mort, collection Roy Arakelian. Ce lexique comprend les termes contenus dans la Bible ainsi que dans un choix de quinze écrivains majeurs du Ve au XIIIe siècle. Au fil des pages, il y a des gravures contenant les descriptions détaillées des animaux, des plantes ou des mesures. Enfin, et selon la tradition mékhariste qui perdurera jusqu'à la séparation définitive de la communauté de la juridiction de l'Eglise Apostolique Arménienne, le nom du catholikos d'Etchmiadzine se retrouve sous ce frontispice, bibliothèque de l'Ordre mékhariste.

Mékhitar et l'éducation des jeunes

École des Mékhitaristes à Péra,
collection particulière.

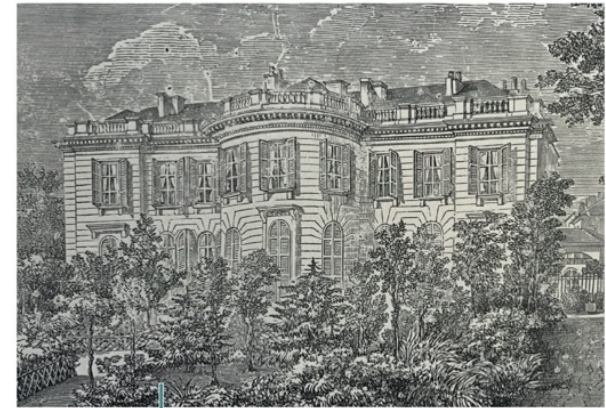
Le soutien des mécènes de Madras : Samuēl Moorat Édouard Raphaël

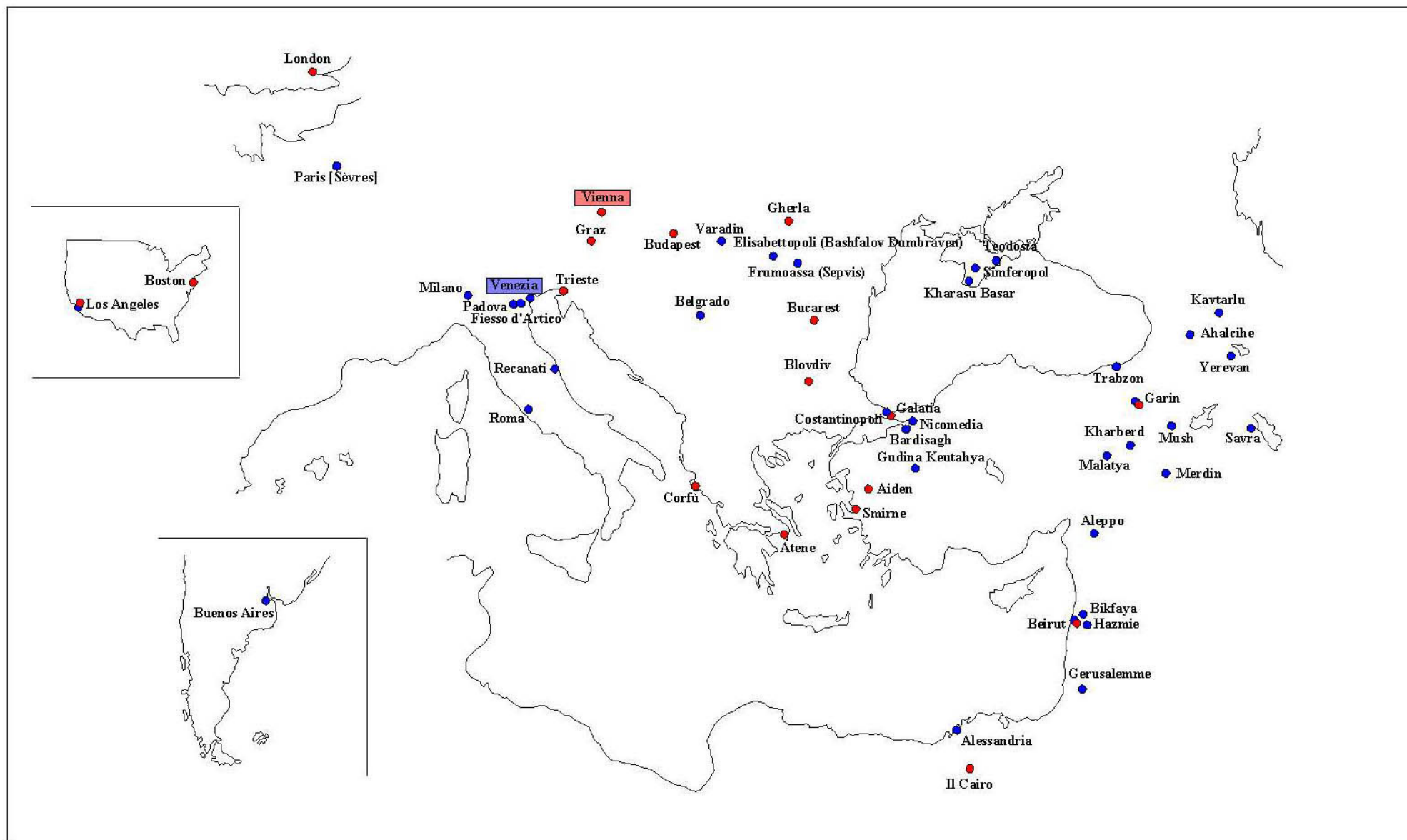
Portrait de Samuēl Moorat, huile sur toile, de G. Astolfoni, 1840, collection de l'Ordre mékhitariste.

Portrait d'Édouard Raphaël, bienfaiteur du collège mékhitariste de Venise qui porte son nom, huile sur toile de G. Astolfoni, 1840, collection de l'Ordre mékhitariste.

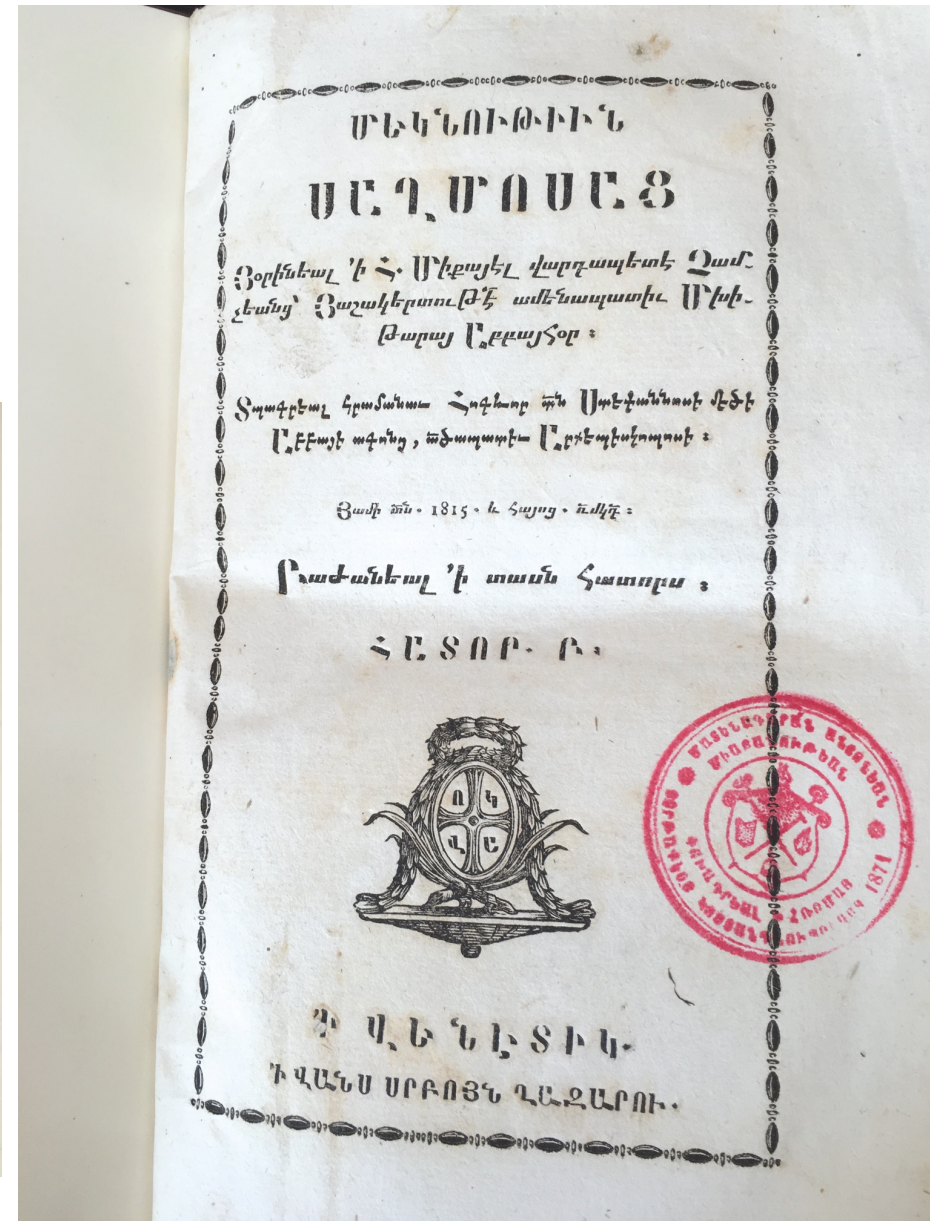
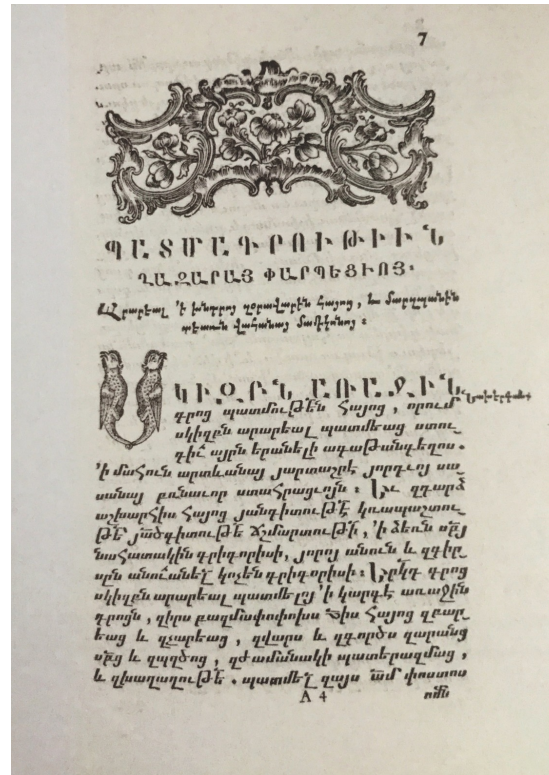
Le collège Moorat à Paris, 1846-1870.

Mikayel Tchamtchian

Le Père Mik'ayel Tch'amtch'ian (1758-1825), huile sur toile de peintre inconnu, collection de l'Ordre mékhitariste.

Quelques autres grands noms de la tradition mékhitaristes

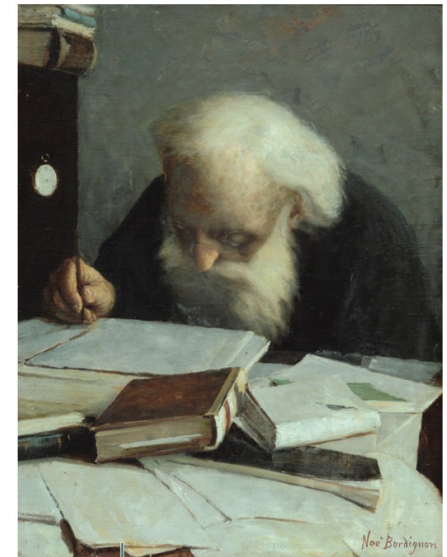
Portrait du Père Argerian Yarout'ian (1762-1854), huile sur toile d'un peintre inconnu, collection de l'Ordre mékhitariste.

Portrait du Père Bagratouni (1790-1866), peintre Pompeo Molmenti (1852-1928), collection de l'Ordre Mékhitariste.

Le Père Gabriël Avetik'ian (1751-1827, peint par Abate Pietro Bini, 1816, collection de l'Ordre mékhitariste.

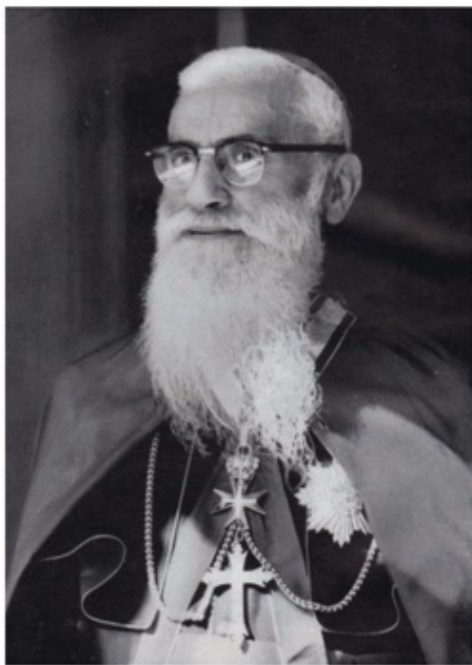

Le Père Chevond Alishan au travail, en 1895, peint par Noé Bordignon (1841-1920).

L'abbaye de Vienne

Portrait de l'archevêque Aydinian.

Portrait de l'archevêque Abozian.

Partie II : la renaissance à Constantinople et dans les villes de l'Empire ottoman

- Situation catastrophique pour les habitants du plateau arménien, mais développement dans les villes de la partie occidentale de l'empire dont Constantinople, Izmir, etc.
- Essor de famille enrichie par le négoce et le service de État (sans pratique de l'État).
- Développement d'écoles, de journaux, de romans, d'un riche ensemble de production littéraire destiné à 1) incorporé dans la nation arménienne les acquis intellectuels de la Renaissance occidentale et des Lumières ; 2) éveil à la valeur de l'identité arménienne et 3) éducation des jeunes.
- Enjeux : sociaux (rôle des femmes), politiques (remise en causes des élites traditionnelle et de l'Église), littéraire quelle langue utiliser (grapar, arménien parlé, turc?)

Sourak et Samuel,
livre de lecture à
destination des jeunes,
préparé par Khrimian Hairik

ՄԻՐԱՔ ԵՒ ՍԱՄՈՒԷԼ

ԲԱՐԻ ՀՕՐ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ

ԳՐԵՑ ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

ԵՒ Ի ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԵՑԻՆ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՒ ՄԿՐՏԻՉ ԷՍԱԵԱՆ

Ի ՆՈՒԷՐ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՑ ԵՒ ԶԱՐԳԱՅԵԱԼ ՈՐԴԻՈՑ

Կ. ՊՈԼԻՍ (Istanbul)

ՏՊԱՐԱՆԻ Ս. Ղ. ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

1878

ՈՒՐԱՅԵ

ՍԻՐԱՔ ԵՒ ՍԱՄՈՒԷԼ ԵՂԲԱՐՔ Զ. ԵՒ Մ.
ԷՍԱԵԱՆ

ՅԻՇԱՏԱԿ
ՀՕՐ ՀԱՆԳՈՒՑԵԼՈՑ
ՅԱՅՄԱԶՈՒԹԵԱՆ
Գ. ԷՍԱԵԱՆ

ՋԱՅՍ ԳՐԱԿԵՐՏ ՄԱՀԱՐԱՆ
ԿԱՆԳԵՆ

ՀԱՅՐԱՅԵՐ ՈՐԴԻՔ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՒ ՄԿՐՏԻՉ
ԵՂԲԱՐՔ ՀԱՐԱԶԱՏ

ՄԻՐԱՔ ԵՒ ՍԱՄՈՒԷԼ անուննոր երկա-
սիրութիւնս, որ Բարի Հօր աշխարհիս կըր-
թական դասերը կը համառօտէ իւր մէջ.
Ձեր հանգուցեալ Հօր յիշատակին կը նուի-
րեմ. և այնպէս կը հաւատամ թէ արտի հա-
ճութեամբ կընդունիր. գուր որ նոյն Հօր ա-
ռաքինութիւնը ժառանգող հարազատ դա-
ւաններն էր. եւ դիտէք գուր թէ ի՞նչ էր Ձեր
Հօր առաքինութեան յատկանիշ, կասեն թէ
նա մեծանձն էր և մեծագործ լինել կը ճըգ-
տէր. ժրագործ և աննկուն ոգի մը ունէր, և կը
միշտ աշխարհի բերմանց ու բախտին դէմ:

Հայրանման որդւոց անթխտելի ու բընա-
կան պարտիրն է անմուաց և անմահ պահել
աշխարհիս վերայ այնպիսի Հօր անուն և յի-
շատակ. Նա որ մեծաշահ վաճառականու-
թեան ասպարէզ մի բացաւ. Ձեր առաջ, և
մինչ կենդանի էր, իւր կենդանի օրինակով
միշտ ու վարեց զձեզ ինչոյն ասպարէզ. իսկ
երբ մեռաւ, ձեզ աւանդ թողուց ու գնաց իւր

Éléments bibliographiques

- ROME, 1989 = Gabriella Uluhogian, Boghos Levon Zekiyan, *L'imprimerie arménienne et Rome au XVIIe s.* (Հայ տպագրութիւնը եւ Հռոմ. ԺԷ. դար), Venise 1989.
- PARIS, 2012 = Mikael Nichanian et Yann Sordet (dir.), *Le livre arménien de la Renaissance aux Lumières : une culture en diaspora*, Paris, Éd. des Cendres, 2012 (catalogue d'une exposition à la Bibliothèque Mazarine, du 26 octobre au 30 novembre 2012).
- VATICAN, 1999 = Claude Mutaftian (dir.), *Roma-Armenia*, Rome, Edizioni de Lucas, catalogue de l'exposition du même nom qui s'est tenue dans la Bibliothèque Apostolique, 1999.
- VENISE-PADOUE, 1990-1991 = Boghos Levon Zekiyan (dir.), *Gli Armeni e Venezia. Dagli Sceriman a Mechitar : il momento culminante di una consuetudine millenaria*, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venezia, catalogue de l'exposition Venise et Padoue, 1990.
- VENISE, 2011 = Vardan Karapetian, Gabriella Uluhogian et Boghos Levon Zekiyan, *Armenia : impronte di una civiltà* [Exposition, Venise, Museo Correr, Museo Archeologico Nazionale, Biblioteca Nazionale Marciana, 16 décembre 2011 - 10 avril 2012], Milan, Skira, 2011.
- KÉVORKIAN, 1986 = Kévorkian Raymond H., *Catalogue des « incunables » arméniens ou Chronique de l'imprimerie arménienne (1511-1695)*, Genève, Patrick Cramer, 1986, 204 pages.
- NICHANIAN, 1999 = Marc Nichanian, « Enlightenment and Historical Thought », paru dans « *Enlightenment and Diaspora. The Armenian and Jewish Cases* », sous la direction de Richard Hovannisian et David Myers, Scholars Press, Atlanta, 1999.